

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
NILS WAHL
prezentate la 27 aprilie 2017¹

Cauza C-186/16

**Ruxandra Paula Andriciuc și alții
împotriva
Băncii Românești SA**

[cerere de decizie preliminară formulată de Curtea de Apel Oradea (România)]

„Trimitere preliminară – Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – Directiva 93/13/CEE – Articolul 3 alineatul (1) și articolul 4 alineatul (2) – Contracte de credit încheiate într-o monedă străină – Clauze exceptate de la aprecierea caracterului abuziv – Clauze contractuale care privesc definirea obiectului principal al contractului sau caracterul adecvat al prețului, care sunt exprimate în mod clar și inteligibil – Momentul aprecierii existenței unui dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract – Domeniu de aplicare și nivelul de informare care trebuie furnizat de bancă”

1. Prin intermediul prezentei cauze, Curtea de Apel Oradea (România) ridică, în cadrul unui litigiu între o instituție bancară și mai mulți particulari împrumutați, problema interpretării care trebuie dată articolului 3 alineatul (1) și articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE². Acest litigiu este rezultatul unor cereri de declarare a nulității anumitor clauze pretins abuzive, incluse în contracte de credit de consum încheiate în monede străine, în special cele referitoare la „riscul de schimb valutar” și la obligația de rambursare a creditului în moneda străină în care a fost contractat.

2. Deși Curtea a fost deja chemată să furnizeze anumite clarificări cu privire la interpretarea dispozițiilor Directivei 93/13 în contextul foarte specific al contractelor de credit încheiate în monede străine, prezenta cerere de trimitere preliminară invită Curtea să furnizeze precizări suplimentare, în primul rând, cu privire la momentul la care trebuie apreciată existența unui „dezechilibru semnificativ” în detrimentul consumatorului în sensul articolului 3 alineatul (1) din această directivă

¹ Limba originală: franceza.

² Directiva Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

și, în al doilea rând, cu privire la domeniul de aplicare al articolului 4 alineatul (2) din directiva menționată, care exclude de la aprecierea caracterului abuziv printre altele clauzele care definesc „obiectul [principal]” al unui contract. Cauza oferă mai ales ocazia de a se pronunța cu privire la însăși conformitatea împrumuturilor în monede străine³ într-un context deosebit de sensibil⁴.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3. Articolul 1 din Directiva 93/13 prevede:

„(1) Scopul prezentei directive este de apropiere a actelor cu putere de lege și actelor administrative ale statelor membre privind clauzele abuzive în contractele încheiate între un vânzător sau furnizor [a se citi «profesionist»] și un consumator.

(2) Dispozițiile prezentei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sau dispozițiile ori principiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți, în special în domeniul transportului.”

4. Potrivit articolului 3 alineatul (1) din această directivă, „[o] clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului”.

5. Articolul 4 din Directiva 93/13 are următorul cuprins:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

(2) Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor nu privește nici definirea obiectului [principal al] contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil.”

6. Articolul 5 din această directivă prevede:

„În cazul contractelor în care toate clauzele sau o parte a acestora sunt prezentate consumatorului în scris, acestea trebuie întotdeauna redactate într-un limbaj clar și inteligibil [...]”

3 Prezenta cauză se individualizează, astfel, atât față de cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), care privea clauzele contractuale care stabileau cursurile aplicabile deblocării și, respectiv, rambursării împrumutului, cât și față de cauza aflată la originea Hotărârii din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127), care privea clauzele care, pe de o parte, permiteau, în anumite condiții, împrumutătorului să modifice rata dobânzii și, pe de altă parte, prevedeau perceperea de către acesta a unui comision de risc.

4 A se vedea punctul 1 din Concluziile noastre prezentate în cauza Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:85). Potrivit informațiilor pe care le-am putut obține, împrumuturile în franci elvețieni ar fi fost contractate de peste 50 000 de gospodării din România. Reiese, în plus, din informațiile comunicate în cadrul prezentei cauze că cursul de schimb dintre francul elvețian și leul românesc aproape s-ar fi dublat între anul 2007 și anul 2014. Trebuie arătat de asemenea că, prin Decizia din 7 februarie 2017, Curtea Constituțională (România), reunită în plen, a invalidat o lege română care a revizuit în sens descrescător cursul de schimb care trebuia aplicat rambursării împrumuturilor în franci elvețieni, după toate probabilitățile în scopul de a preveni și de a remedia situațiile de supraîndatorare. Această Curte a apreciat printre altele că, procedând astfel, legiuitorul a încălcat principiul securității juridice și, prin urmare, a încălcat normele de rang constituțional. În sfârșit, se precizează că alte cauze pendinte în prezent (a se vedea printre altele cauzele C-627/15, Gavrilesco, C-483/16, Sziber, C-38/17, GT, C-51/17, Ilyés și Kiss, C-118/17, Dunai, C-119/17, Lupean și Lupean, precum și C-126/17, Czákó) se raportează de asemenea la practica împrumuturilor în monede străine.

Dreptul român

Legea nr. 193/2000

7. Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între comercianți și consumatori din 10 noiembrie 2000, în versiunea republicată⁵, are drept scop transpunerea Directivei 93/13.

8. Potrivit articolului 4 din această lege:

„(1) O clauză contractuală care nu a fost negociată direct cu consumatorul va fi considerată abuzivă dacă, prin ea însăși sau împreună cu alte prevederi din contract, creează, în detrimentul consumatorului și contrar cerințelor bunei-credințe, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților.

[...]

(6) Evaluarea naturii abuzive a clauzelor nu se asociază nici cu definirea obiectului principal al contractului, nici cu calitatea de a satisface cerințele de preț și de plată, pe de o parte, nici cu produsele și serviciile oferite în schimb, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate într-un limbaj ușor inteligibil.”

9. Punctul 1 litera p) din anexa la Legea nr. 193/2000 prevede că sunt considerate clauze abuzive prevederile contractuale care prevăd că „prețul produselor este determinat la momentul livrării sau [care] permit vânzătorilor de produse ori furnizorilor de servicii dreptul de a crește prețurile, fără ca, în ambele cazuri, să acorde consumatorului dreptul de a anula contractul în cazul în care prețul final este prea mare în raport cu prețul convenit la momentul încheierii contractului”. Se precizează că „[p]revederile acestei litere nu se opun clauzelor de indexare a prețurilor, atât timp cât sunt legale, cu condiția ca metoda prin care prețurile variază să fie descrisă în mod explicit”.

10. Punctul 2 din această anexă prevede:

„Dispozițiile alin. (1) lit. a), p) și t) nu sunt aplicabile în cazul:

- a) tranzacțiilor cu valori mobiliare, instrumentelor financiare și altor produse sau servicii, în cazul în care prețul este legat de fluctuațiile cotației bursiere sau ale indicelui bursier ori ale unei rate de schimb pe piața financiară, pe care vânzătorul sau furnizorul nu le poate controla,
- b) contractelor pentru cumpărarea sau vânzarea de devize, cecuri de călătorie, ordine de plată internaționale emise în devize sau alte instrumente de plată internaționale.”

11. Instanța de trimitere arată că articolul 4 alineatul (6) și punctul 2 din anexa menționată au fost introduse prin Legea nr. 363/2007, care a intrat în vigoare la 31 decembrie 2007, și că, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr. 363/2007, punctul 1 litera p) din anexă avea următorul cuprins:

„Sunt considerate clauze abuzive acele prevederi contractuale care permit stabilirea prețului la livrare sau creșterea prețului la livrare, față de cel stabilit la încheierea contractului, în măsura în care nu se dă dreptul consumatorului de a rezilia contractul când consideră că prețul este prea mare față de cel stabilit inițial.”

⁵ Republicată în ultimul rând în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 543 din 3 august 2012.

Codul civil

12. Articolul 1578 din Codul civil, în versiunea în vigoare la data încheierii contractelor, prevedea:

„Obligația ce rezultă din un împrumut în bani este totdeauna pentru aceeași sumă numerică arătată în contract.

Întâmplându-se o sporire sau o scădere a prețului monedelor, înainte de a sosi epoca plății, debitorul trebuie să restituie suma numerică împrumutată și nu este obligat a restitui această sumă decât în speciile aflătoare în curs în momentul plății.”

13. Articolul 970 din Codul civil, în versiunea în vigoare la data încheierii contractelor, era redactat astfel:

„Convențiile trebuie executate cu bună-credință.

Ele obligă nu numai la ceea ce este expres într-însele, dar la toate urmările, ce echitatea, obiceiul sau legea dă obligației după natura sa.”

Legea nr. 190/1999

14. Articolul 8 din Legea nr. 190/1999 privind creditul ipotecar pentru investiții imobiliare (denumită în continuare „Legea nr. 190/1999”), în versiunea în vigoare la data încheierii contractelor în discuție, prevedea:

„Înainte de semnarea contractului de credit ipotecar pentru investiții imobiliare, instituția autorizată va pune la dispoziție împrumutatului o ofertă scrisă, care va cuprinde toate condițiile contractului și termenul de valabilitate a acesteia, care nu va fi mai mic de 10 zile de la momentul primirii ofertei de către potențialul debitor.”

15. Articolul 14 alineatul (1) din Legea nr. 190/1999 are următorul cuprins:

„Suma creditului acordat poate fi exprimată în contractul de credit ipotecar pentru investiții imobiliare în lei sau în valută convertibilă și va fi pusă la dispoziție împrumutatului eșalonat ori integral.”

Regulamentul nr. 3

16. Instanța de trimitere arată că articolul 4 din Regulamentul nr. 3 al Băncii Naționale a României din 12 martie 2007 privind limitarea riscului de credit la creditele destinate persoanelor fizice a intrat în vigoare la 22 august 2008 și prevede:

„Împrumutătorii sunt obligați să informeze clienții prin menționarea în cadrul graficelor de rambursare aferente contractelor de credit ori, dacă nu se întocmesc grafice de rambursare, prin menționarea distinctă în cadrul contractelor de credit a posibilității modificării, în sensul majorării, a sumelor datorate, în cazul materializării riscului valutar, a riscului de rată a dobânzii ori în cazul creșterii costului creditului provenind din comisioane și alte cheltuieli privind administrarea creditului prevăzute în contract.”

Litigiul principal, întrebările preliminare și procedura în fața Curții

17. Reiese din expunerea situației de fapt din litigiul principal efectuată de instanța de trimitere că, între luna aprilie 2007 și luna octombrie 2008, doamna Ruxandra Paula Andriciuc și alte 68 de persoane (denumite în continuare „împrumutații”) au încheiat cu Banca Românească SA (denumită în continuare „banca”) contracte de credit în franci elvețieni în vederea achiziționării unor bunuri imobiliare, a refinanțării altor credite sau pentru nevoi personale.

18. Potrivit articolului 1 alineatul 2 din contractul semnat de fiecare dintre împrumutați, aceștia erau obligați să ramburseze ratele lunare ale creditului în franci elvețieni. Articolul 8 alineatul 2 din acest contract prevedea că „[t]oate plățile efectuate de împrumutat în vederea rambursării creditului trebuie efectuate în moneda în care a fost acordat creditul”. În plus, articolele 9.1 și 10.3.9 din contractul menționat cuprindeau două clauze care, după ajungerea la scadență a ratelor lunare sau în cazul nerespectării de către împrumutat a obligațiilor rezultate din contractele menționate, permiteau băncii să debiteze contul împrumutatului și, dacă era necesar, să efectueze conversia lichidităților disponibile în contul acestuia în moneda contractului, la cursul de schimb practicat de bancă în ziua operațiunii menționate. În aplicarea acestor clauze, orice diferență a cursului de schimb era în sarcina exclusivă a împrumutatului.

19. Potrivit împrumutaților, banca era în măsură să prevadă evoluția și fluctuațiile cursului de schimb al francului elvețian. Aceștia susțin că, neinformându-i în mod transparent cu privire la fluctuațiile menționate, banca și-a încălcat obligațiile de informare, de avertizare și de consiliere, precum și obligația de redactare a clauzelor contractuale în mod clar și inteligibil, pentru ca împrumutatul să poată evalua întinderea obligațiilor rezultate din contractul pe care l-a încheiat.

20. Apreciind că clauzele care prevedeau rambursarea creditului în franci elvețieni și care impuneau în sarcina împrumutaților riscul de schimb valutar constituie clauze abuzive, împrumutații au sesizat, așadar, la 2 aprilie 2014, Tribunalul Bihor (România) cu o acțiune prin care solicitau în esență declararea nulității absolute a clauzelor menționate, precum și obligarea băncii la a stabili, pentru fiecare dintre contractele de credit, un nou grafic de rambursare care să prevadă conversia împrumutului în lei românești, la cursul de schimb în vigoare la momentul încheierii contractului de credit.

21. Prin Hotărârea nr. 280/COM din 30 aprilie 2015, Tribunalul Bihor a respins acțiunea.

22. Împrumutații au formulat apel împotriva acestei hotărâri în fața instanței de trimitere, care, având îndoieli cu privire la interpretarea anumitor dispoziții ale Directivei 93/13, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că dezechilibrul semnificativ dintre drepturile și obligațiile părților care decurg din contract trebuie analizat prin raportare strict la momentul încheierii contractului sau include și situația în care, pe parcursul derulării unui contract cu executare succesivă, prestația consumatorului devine excesiv de oneroasă comparativ cu momentul încheierii contractului din cauza unor schimbări semnificative ale cursului de schimb valutar?

2) În accepțiunea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, prin caracterul clar și inteligibil al unei clauze contractuale trebuie să se înțeleagă că respectiva clauză contractuală trebuie să prevadă doar motivele care au stat la baza includerii acestei clauze în contract și mecanismul său de funcționare sau trebuie să prevadă și toate consecințele sale posibile în funcție de care prețul plătit de consumator poate varia, cum ar fi riscul de curs valutar, și, din perspectiva Directivei 93/13/CEE, se poate considera că obligația băncii de informare a clientului la momentul acordării

creditului vizează exclusiv condițiile de creditare, respectiv dobânzile, comisioanele, garanțiile puse în sarcina împrumutatului, posibilitatea aprecierii sau deprecierei unei monede străine neputând fi inclusă în această obligație?

- 3) Articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că termenii «obiectul principal al contractului» și «caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte», acoperă o clauză cuprinsă într-un contract de credit încheiat în monedă străină între un vânzător sau un furnizor și un consumator și care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale, potrivit căreia creditul va fi restituit în aceeași valută?”

23. Au depus observații împrumutații, banca, guvernele român și polonez, precum și Comisia Europeană.

24. La 9 februarie 2017 a avut loc o ședință, la care au participat împrumutații, banca, guvernul român și Comisia.

Analiză

25. Înainte de a examina pe rând întrebările adresate de instanța de trimitere, dorim să formulăm, mai întâi, câteva observații cu privire la admisibilitatea prezentei trimiteri, admisibilitate contestată de bancă.

26. Astfel, banca a exprimat îndoieli cu privire la admisibilitatea întrebărilor adresate. Aceasta apreciază că întrebările preliminare nu erau nici necesare, ținând seama de jurisprudența existentă în acest domeniu, nici pertinente, având în vedere natura litigiului principal. Trimiterea preliminară ar viza, în realitate, obținerea unei soluții individuale în vederea soluționării concrete a litigiului principal.

27. În această privință, este suficient să amintim că, pe de o parte, cererile de decizie preliminară beneficiază de o prezumție de relevanță și, pe de altă parte, că nu este evident că întrebările adresate în speță nu prezintă nicio utilitate pentru instanța de trimitere, care este cea mai în măsură să se pronunțe cu privire la oportunitatea trimiterii preliminare⁶.

28. În această privință, potrivit unei jurisprudențe consacrate, respingerea de către Curte a unei cereri de decizie preliminară adresate de o instanță națională nu este posibilă decât atunci când este evident că interpretarea dreptului Uniunii solicitată de aceasta din urmă nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal, atunci când problema este de natură ipotetică sau atunci când Curtea nu dispune de elementele de fapt și de drept necesare pentru a răspunde în mod util la întrebările care îi sunt adresate⁷.

29. În ceea ce privește, în continuare, conținutul întrebărilor adresate în speță, acestea privesc, în primul rând, modul de abordare, în raport cu Directiva 93/13, a unei evoluții apărute ulterior încheierii contractului, în al doilea rând, aprecierea caracterului clar și inteligibil al unor clauze contractuale într-un astfel de context și, în al treilea rând, definirea a ceea ce se circumscrie „obiectului [principal al] contractului” sau „caracterul[ui] adecvat al prețului” în sensul articolului 4 alineatul (2) din această directivă.

⁶ Chiar în prezența unei jurisprudențe a Curții care soluționează problema de drept în cauză, instanțele naționale sunt libere să sesizeze Curtea în cazul în care consideră oportun [a se vedea în special Hotărârea din 17 iulie 2014, *Torresi* (C-58/13 și C-59/13, EU:C:2014:2088, punctul 32 și jurisprudența citată)].

⁷ Pentru o aplicare recentă a acestor principii, se face trimitere în special la Hotărârea din 26 ianuarie 2017, *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60, punctele 29-34).

30. La fel cum a sugerat guvernul român, considerăm că este necesar ca aceste întrebări să fie examinate în ordinea inversă față de prezentarea lor. Problema aplicabilității articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, care exclude de la aprecierea caracterului abuziv anumite clauze contractuale, precum și problema dacă clauzele în discuție au fost redactate în mod „clar și inteligibil” se ridică înaintea oricărei aprecieri pe fond a caracterului abuziv al acestor clauze⁸.

31. În acest context, trebuie amintit că, deși numai instanța de trimitere are competența de a se pronunța cu privire la calificarea acestor clauze în funcție de împrejurările proprii speței, nu este mai puțin adevărat că este de competența Curții să desprindă din dispozițiile Directivei 93/13, în speță cele ale articolului 3 alineatul (1) și ale articolului 4 alineatul (2), criteriile pe care instanța națională poate sau trebuie să le aplice la examinarea unor clauze contractuale în raport cu acestea⁹.

Cu privire la a treia întrebare: aplicabilitatea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13

32. Prin cea de a treia întrebare, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă clauza contractuală în temeiul căreia creditul este rambursat în aceeași monedă în care a fost acordat – care, în opinia împrumutaților, ar impune, așadar, „riscul de schimb valutar” în sarcina consumatorului – intră sub incidența articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.

33. După ce vom expune câteva considerații preliminare cu privire la domeniul de aplicare al acestei dispoziții în lumina orientărilor jurisprudenței, vom examina cazul contractelor de împrumut precum cele avute în vedere în cauza principală.

Considerații preliminare cu privire la domeniul de aplicare al articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13

34. Potrivit articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, sunt exceptate de la aprecierea caracterului abuziv clauzele care privesc „obiectul [principal al] contractului” și „caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte”. Această dispoziție are la bază ideea potrivit căreia nucleul raportului contractual (*essentialia negotii*) nu trebuie, în principiu, să fie afectat de o intervenție exterioară¹⁰ și în special de intervenția instanței.

35. Curtea a avut, în jurisprudența sa cea mai recentă, ocazia să furnizeze anumite clarificări importante cu privire la domeniul de aplicare al acestei dispoziții și la criteriile pe care instanța națională poate sau trebuie să le aplice la examinarea unor clauze contractuale în raport cu acestea.

36. Mai întâi, aceasta a declarat că articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie să facă în mod necesar obiectul unei interpretări stricte, întrucât acesta instituie o excepție de la mecanismul de control pe fond al clauzelor abuzive care este prevăzut de Directiva 93/13¹¹.

37. În continuare, aceasta a subliniat că noțiunile utilizate la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie să primească o interpretare autonomă și uniformă, care trebuie stabilită ținând seama de contextul acestei prevederi și de obiectivul urmărit de reglementarea în cauză¹².

8 A se vedea pentru un demers similar Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctele 41 și 42).

9 A se vedea printre altele Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 48), Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 45), și Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 53).

10 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:85, punctul 33).

11 A se vedea printre altele Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 42), Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 49), și Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262, punctul 31).

12 A se vedea Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 50 și jurisprudența citată).

38. În primul rând, în ceea ce privește noțiunea „obiectul [principal al] contractului”, Curtea face trimitere la clauzele care stabilesc *prestațiile esențiale* ale acestui contract și care, ca atare, îl *caracterizează*. Prin urmare, clauzele care au un caracter accesoriu în raport cu cele care definesc esența însăși a raportului contractual nu pot fi circumscrise noțiunii „obiect [principal]”. Trebuie subliniat că, pentru a distinge ceea ce este „esențial” de ceea ce este „accesoriu” într-un anumit contract, *este necesar să se țină seama de natura, de economia generală și de prevederile contractului de credit în cauză, precum și de contextul său juridic și factual*¹³.

39. În al doilea rând, s-a precizat că clauzele referitoare la preț și la remunerație au un domeniu de aplicare restrâns, întrucât nu privesc caracterul adecvat al prețului sau al remunerației. Din moment ce nu există niciun barem sau încadrare care să poată ghida aprecierea instanței, nu poate interveni, astfel, excluderea aprecierii caracterului abuziv¹⁴.

Clauzele care impun rambursarea unui împrumut într-o anumită monedă se raportează la obiectul principal al contractului sau la caracterul adecvat al prețului sau al remunerației?

40. În speță, se pune problema de a se stabili dacă o clauză cuprinsă într-un contract de credit încheiat într-o monedă străină între un profesionist și un consumator, care nu a făcut obiectul unei negocieri individuale și potrivit căreia creditul trebuie rambursat în aceeași monedă, se circumscribe uneia dintre cele două ipoteze de excludere prevăzute la articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13.

41. Ținând seama de domeniul de aplicare restrâns al excluderii clauzelor referitoare la preț și la remunerație, amintit la punctul 39 de mai sus, ni se pare exclus că clauza care impune rambursarea împrumutului în moneda în care a fost acordat ar putea să se raporteze la cea de a doua cauză de excludere.

42. În schimb, considerăm că această clauză se raportează la obiectul principal al contractului. Astfel, în opinia noastră, clauza care impune rambursarea unui împrumut în moneda în care a fost acordat constituie un element esențial al prestației debitorului care constă în rambursarea sumei puse la dispoziția sa de împrumutător.

43. Cu titlu general, trebuie subliniat că, în cazul contractelor de credit, pe de o parte, prestația esențială a băncii constă în punerea la dispoziție a sumei împrumutate și, pe de altă parte, cea a împrumutatului este restituirea capitalului și a dobânzilor (care reprezintă prețul creditului). Or, aceste prestații sunt indisociabil legate de moneda în care este acordat creditul și nu se poate considera că numai sumele specificate fac parte din obiectul principal al contractului, cu excluderea monedei de referință¹⁵.

44. Faptul că un credit trebuie rambursat într-o anumită monedă constituie, în mod evident, unul dintre pilonii unui contract de împrumut, în special al unui împrumut încheiat în monedă străină. Printr-un contract de credit, împrumutătorul se angajează, în principal, să pună la dispoziția împrumutatului o anumită sumă de bani. Acesta din urmă se angajează, la rândul său, în principal să ramburseze, în general cu dobândă, respectiva sumă în conformitate cu scadențele prevăzute. Aceste prestații esențiale se raportează, așadar, la o sumă de bani care trebuie definită în mod necesar în raport cu un etalon de valoare precis, și anume moneda de plată și de rambursare prevăzută în contractul de credit.

13 A se vedea printre altele Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctele 49 și 50), Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctele 53 și 54), și Hotărârea din 23 aprilie 2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262, punctul 33).

14 A se vedea Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctele 54 și 55), și Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctele 55 și 56).

15 Pentru o examinare mai detaliată a „prestațiilor esențiale” care caracterizează un contract de credit, ne permitem să facem trimitere la Concluziile noastre prezentate în cauza Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:85, punctele 56-65).

45. Această concluzie este, în opinia noastră, susținută de împrejurarea că, în lipsa unei precizări cu privire la moneda în care este rambursat un împrumut, se prezumă că rambursarea trebuie efectuată în aceeași monedă în care a fost acordat împrumutul. Astfel, în temeiul principiului nominalismului monetar, care este o normă de drept larg răspândită, în special în sistemele juridice de tradiție civilistă, se impune ca stingerea unei obligații pecuniare să se realizeze prin plata cuantumului menționat în convenția părților, fără a aduce atingere acestui quantum prin considerații privind valoarea. Această normă, care a fost consacrată printre altele la articolul 1578 din Codul civil român (a se vedea punctul 12 de mai sus), interzice în principiu să se intervină, pentru a ține seama de fluctuațiile valorii monetare, fie că sunt în sens crescător sau descrescător, pentru a modifica suma datorată în ziua plății. Întrebat cu privire la acest aspect în ședință, guvernul român a confirmat că, în lipsa unei precizări care să figureze într-un contract de împrumut cu privire la moneda în care trebuie rambursat împrumutul, trebuie să se concluzioneze că această rambursare trebuie efectuată în aceeași monedă în care a fost deblocat împrumutul.

46. În ceea ce privește, pe de altă parte, împrumuturile în litigiu în cauza principală, dacă se ține seama de natura, de economia generală și de prevederile contractului, obligația de rambursare în franci elvețieni prezintă, în opinia noastră, un caracter esențial.

47. Această concluzie se impune atât în raport cu modul de redactare a clauzelor contractuale (a se vedea punctul 18 de mai sus), cât și în raport cu contextul factual și juridic în care au fost încheiate contractele de împrumut în litigiu.

48. Două elemente de context, proprii cauzei principale, ni se par decisive în această privință.

49. Primul este faptul că contractelor de împrumut în monedă străină în discuție în cauza principală le este aplicată în general o rată a dobânzii mai scăzută decât celor în monedă națională, tocmai în schimbul „riscului de schimb valutar” pe care îl pot induce în cazul devalorizării monedei naționale¹⁶.

50. Al doilea element care merită menționat este acela că banca a acordat concret împrumuturile în franci elvețieni și că este îndreptățită să obțină rambursarea acestor împrumuturi în aceeași monedă. Ea nu efectuează în niciun moment, astfel cum pare să sugereze Comisia, o operațiune de schimb, împrumutului fiind liberi să plătească ratele lunare de rambursare în franci elvețieni indiferent de sursa acestora. Obligația de rambursare a ratelor lunare în franci elvețieni este departe de a constitui un element accesoriu al contractului. Aceasta nu are legătură cu o modalitate accesorie de plată, ci cu însăși natura obligației debitorului.

51. În această privință, trebuie arătat că împrejurările care au dat naștere prezentei cauze diferă de cele aflate la originea cauzei în care s-a pronunțat Hotărârea Kásler și Káslerné Rábai¹⁷. În această din urmă cauză, nu numai că împrumutul fusese încheiat în franci elvețieni și trebuia rambursat în moneda națională (forintul maghiar), dar și ratele lunare erau calculate în funcție de cursul de vânzare al acestei monede practicat de instituția bancară în discuție. Contrar abordării susținute de guvernul polonez, considerăm că există o diferență între contractele de credit în monede străine și creditele *indexate* în funcție de monede străine. Astfel, în acest din urmă caz, rambursarea este realizată întotdeauna în moneda națională. Este, în opinia noastră, inexact să se asimileze clauza de rambursare într-o monedă străină cu o așa-numită clauză „monetară”. O recalificare a contractului în discuție drept contract de credit care este doar „indexat în funcție de o monedă străină” nu ar ține seama de faptul că raportarea la moneda străină este un element central al obligațiilor reciproce ale părților la încheierea contractului de împrumut.

16 A se vedea în special Decizia nr. 2/2014 PJE a Kúria (Curtea Supremă, Ungaria), pronunțată în interesul unei interpretări uniforme a dispozițiilor de drept civil, la care Hotărârea din 3 decembrie 2015, Banif Plus Bank (C-312/14, EU:C:2015:794, punctele 43-45), face referire în mod expres. În această decizie, Kúria (Curtea Supremă) a statuat că, în principiu, clauzele unui contract de împrumut exprimat în valută care au ca efect că, în schimbul unei rate a dobânzii mai favorabile decât cea oferită pentru împrumuturile în monedă națională, riscul unei aprecieri a valutei revine în totalitate consumatorului privesc obiectul principal al contractului.

17 A se vedea Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

52. Astfel, spre deosebire de o clauză referitoare la un mecanism de modificare a costului serviciilor care trebuie furnizate consumatorului (precum cel în discuție în cauza Invitel¹⁸) sau de prestațiile oferite de profesionist, „riscul de schimb valutar” face într-adevăr parte dintre elementele-cheie ale contractului de împrumut în monede străine. De asemenea, deși, astfel cum a statuat Curtea în cauza Matei¹⁹, noțiunea „costul total al creditului” în sensul articolului 3 litera (g) din Directiva 2008/48/CE²⁰ nu poate fi asimilată noțiunii „obiect [principal al] contractului”, moneda în care trebuie rambursat un împrumut este o prestație esențială care caracterizează contractul de împrumut.

53. În sfârșit, înainte de a concluziona cu privire la cea de a treia întrebare adresată de instanța de trimitere, ni se pare important să abordăm pe scurt aspectul dacă, în contextul specific al prezentei cauze, poate fi invocat articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13.

54. Această dispoziție prevede că dispozițiile directivei menționate nu se aplică „clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sau dispozițiile ori principiile din convențiile internaționale la care statele membre sau [Uniunea] sunt părți”. Această excludere este justificată de faptul că este legitim să se prezume că legiuitorul național a stabilit un echilibru între ansamblul drepturilor și obligațiilor părților în anumite contracte²¹.

55. În această privință, împrejurarea că, pe plan formal, instanța națională a formulat o întrebare preliminară făcând trimitere la anumite dispoziții ale dreptului Uniunii nu împiedică Curtea să furnizeze acestei instanțe toate elementele de interpretare care pot fi utile pentru soluționarea cauzei cu care este sesizată, indiferent dacă instanța menționată s-a referit sau nu s-a referit la acestea în enunțul întrebărilor sale. Revine Curții sarcina de a extrage din ansamblul elementelor furnizate de instanța națională și mai ales din motivarea deciziei de trimitere elementele de drept al Uniunii care necesită o interpretare, având în vedere obiectul litigiului²².

56. Or, în cadrul prezentei cauze, în special guvernul român și banca au precizat că se ridică problema dacă clauzele în discuție nu sunt decât reflectarea principiului nominalismului monetar consacrat la articolul 1578 din Codul civil român (a se vedea punctul 12 de mai sus).

57. Curtea a confirmat că articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că o clauză contractuală, care figurează într-un contract încheiat de un profesionist cu un consumator, este exclusă din domeniul de aplicare al acestei directive numai în cazul în care respectiva clauză contractuală reflectă conținutul unui act cu putere de lege sau al unei norme administrative obligatorii, aspect care trebuie verificat de instanța de trimitere²³.

58. În speță, este permis să existe îndoieli, pe de o parte, cu privire la aspectul dacă principiul nominalismului monetar era aplicabil în mod absolut la data încheierii contractelor în discuție și, pe de altă parte, cu privire la aspectul dacă efectul abuziv prezumat rezultă numai din dreptul național sau din efectul combinat al acestuia și al clauzelor în discuție. Având în vedere domeniul de aplicare restrictiv al excluderii prevăzute la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, nu este cert că aceasta este aplicabilă, întrucât articolul 1578 din Codul civil poate fi considerat o normă de natură supletivă. În orice caz, revine exclusiv instanței naționale sarcina de a efectua verificările în această privință.

18 A se vedea Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242).

19 Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127).

20 Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului (JO 2008, L 133, p. 66).

21 A se vedea printre altele Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, punctul 28), și al treisprezecelea considerent al Directivei 93/13.

22 A se vedea printre altele Hotărârea din 27 octombrie 2009, ČEZ (C-115/08, EU:C:2009:660, punctul 81 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 71 și jurisprudența citată).

23 A se vedea printre altele Hotărârea din 10 septembrie 2014, Kušionová (C-34/13, EU:C:2014:2189, punctul 80).

59. Având în vedere ansamblul acestor considerații, se propune Curții să răspundă că articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că revine instanței de trimitere sarcina de a aprecia, ținând seama de natura, de economia generală și de prevederile contractelor de împrumut în discuție, precum și de contextul juridic și factual în care se înscriu acestea din urmă, dacă clauza în discuție, potrivit căreia creditul trebuie rambursat în aceeași monedă în care a fost acordat, reflectă actele cu putere de lege ale dreptului național în sensul articolului 1 alineatul (2) din această directivă. În caz contrar, instanța națională trebuie să considere că această clauză se circumscrie noțiunii „obiect [principal al] contractului”, ceea ce exclude clauza menționată de la examinarea caracterului său potențial abuziv. Aceasta poate fi situația în ceea ce privește o clauză cuprinsă într-un contract de împrumut potrivit căreia împrumutatul trebuie să ramburseze suma în aceeași monedă în care a fost acordată.

Cu privire la a doua întrebare preliminară: noțiunea de caracter „clar și inteligibil” al clauzelor contractuale

60. Instanța de trimitere solicită Curții să stabilească dacă includerea unei clauze contractuale, în speță cea care prevede obligația consumatorului de a rambursa creditul care i-a fost acordat în aceeași monedă, trebuie însoțită de o informare exhaustivă cu privire la consecințele economice care pot decurge din respectiva clauză.

61. În această privință, trebuie subliniat, mai întâi, că cerința unei redactări clare și inteligibile a clauzelor contractuale care leagă un consumator și un profesionist trebuie respectată chiar și în cazul în care clauza intră în domeniul de aplicare al articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13²⁴. Clauzele vizate de această dispoziție, care aparțin domeniului reglementat de directivă, sunt exceptate totuși de la aprecierea caracterului abuziv numai în măsura în care instanța națională competentă ar considera, în urma unei analize de la caz la caz, că acestea au fost redactate de profesionist în mod clar și inteligibil²⁵. Cu alte cuvinte, oricare ar fi concluzia la care va ajunge instanța *a quo* referitor la aplicabilitatea articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13 în privința clauzelor în litigiu, cerința redactării acestora în mod „clar și inteligibil” se impune.

62. În continuare, în prezent este cert că cerința redactării clare și inteligibile a clauzelor contractelor încheiate cu consumatorii, care trebuie analizată în lumina celui de al douăzecilea considerent al Directivei 93/13²⁶ și care are același domeniu de aplicare precum cerința prevăzută la articolul 5 din această directivă, prezintă o importanță fundamentală și presupune *analizarea în mod efectiv de către consumator* a tuturor clauzelor. Astfel, consumatorul decide să se oblige contractual față de un profesionist pe baza informării furnizate de acesta²⁷.

63. În sfârșit, este de asemenea cert că această cerință trebuie înțeleasă în mod extensiv: ea nu se poate rezuma la un aspect formal și gramatical, ci ar implica posibilitatea consumatorului de a prevedea, pe baza unor criterii precise și inteligibile, consecințele economice care ar decurge pentru el, precum eventuala modificare a costurilor pe care ar trebui să le suporte²⁸. În acest context, trebuie să se țină seama de nivelul de atenție care poate fi așteptat din partea unui consumator mediu, normal informat și suficient de atent și de avizat²⁹.

24 Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 68).

25 A se vedea Hotărârea din 3 iunie 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309, punctul 32).

26 Acest considerent precizează că „contractele ar trebui redactate într-un limbaj clar și inteligibil, iar consumatorului ar trebui să i se ofere posibilitatea de a analiza toate clauzele și, în caz de dubiu, ar trebui să prevaleze interpretarea cea mai favorabilă pentru consumator”.

27 A se vedea Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctele 66-70 și jurisprudența citată).

28 A se vedea Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctele 71 și 72), Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 73), și Hotărârea din 9 iulie 2015, Bucura (C-348/14, nepublicată, EU:C:2015:447, punctele 51, 52, 55 și 60).

29 A se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 74), și Hotărârea din 26 februarie 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punctul 75).

64. În această privință, ni se pare crucial, în special în prezența unor obligații financiare deosebit de oneroase, precum cele care pot caracteriza împrumuturile contractate pentru o perioadă lungă, ca profesioniștii să ofere consumatorilor suficiente informații pentru a le permite să se angajeze în deplină cunoștință de cauză.

65. Mai precis, în măsura în care propune unui consumator o formulă de contract de împrumut, profesionistul trebuie să expună în acel contract, prin intermediul unor informații ușor de înțeles, consecințele potențiale cu privire la situația economică a respectivului consumator. Acesta din urmă trebuie să fie în special în măsură să înțeleagă că se angajează, în schimbul anumitor avantaje financiare (cum ar fi, de exemplu, o rată a dobânzii scăzută), să își asume un anumit nivel de risc. Trebuie precizat că, în cazul altor credite decât cele imobiliare, se adaugă obligației generale de informare care decurge din Directiva 93/13 obligații mai precise prevăzute de directivele privind contractele de credit pentru consumatori³⁰.

66. Pentru a reveni la situația din speță, deși consumatorul mediu, suficient de atent și de avizat este, în principiu, în măsură să înțeleagă că un curs de schimb este supus fluctuațiilor, el trebuie, în schimb, să fie clar informat cu privire la faptul că prin încheierea unui contract de împrumut într-o monedă străină se expune unui anumit risc de schimb valutar pe care îi va fi, eventual, dificil din punct de vedere economic să și-l asume în cazul devalorizării monedei în care își primește veniturile³¹.

67. Într-un asemenea context, trebuie să se impună profesionistului, în speță banca, să prezinte, ținând seama de expertiza și de cunoștințele sale în acest domeniu, posibilele variații ale cursurilor de schimb și riscurile inerente contractării unui împrumut în monedă străină, în special în ipoteza în care consumatorul împrumutat nu își primește veniturile în respectiva monedă.

68. Cu toate acestea, ni se pare nerezonabil să se impună profesionistului să informeze consumatorul, în stadiul încheierii contractului de credit, cu privire la apariția unor evenimente sau evoluții ulterioare încheierii contractului pe care nu putea fi în măsură să le anticipeze. Nu se poate pretinde profesioniștilor să ofere consumatorilor alte informații decât cele despre care au sau ar trebui să aibă în mod obiectiv cunoștință la momentul încheierii acestui contract.

69. În speță, în lipsa unor elemente care să ateste că banca a fost în măsură să anticipeze o evoluție istorică a cursului de schimb dintre leul românesc și francul elvețian de amploarea celei care a fost observată începând din anul 2007 și că aceasta a omis în mod deliberat să informeze împrumutații, este în mod clar nerezonabil, în opinia noastră, să se impună profesionistului să suporte singur riscul de schimb valutar. Totuși, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica că profesionistul s-a asigurat efectiv că respectivii consumatori au înțeles bine conținutul clauzelor contractului de împrumut și că au fost astfel pe deplin în măsură să evalueze consecințele economice ale acestuia.

70. În această privință, problematica supusă aprecierii noastre în speță trebuie diferențiată de cea în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

71. În această din urmă cauză, era decisiv să se stabilească dacă, având în vedere ansamblul elementelor de fapt pertinente, printre care se numărau publicitatea și informațiile furnizate de împrumutător în cadrul negocierii unui contract de împrumut, un consumator mediu, normal informat și suficient de atent și de avizat putea nu numai să cunoască existența diferenței, în general prezentă pe piața valorilor mobiliare, dintre cursul de schimb la vânzare și cursul de schimb la

³⁰ A se vedea în special articolele 4-6 din Directiva 2008/48.

³¹ A se vedea, în această privință, Recomandarea Comitetului european pentru risc sistemic din 21 septembrie 2011 privind acordarea de împrumuturi în monedă străină (CERS/2011/1) (JO 2011, C 342, p. 1), Recomandarea A – Conștientizarea riscurilor de către împrumutați, punctul 1.

cumpărare ale unei monede străine, ci și să evalueze consecințele economice, potențial semnificative, pentru acesta ale aplicării cursului de schimb la vânzare pentru calcularea ratelor la care va fi în definitiv obligat și, prin urmare, costul total al împrumutului său³². Amintim că, în cauza menționată, nu fluctuația cursului de schimb era în mod direct în discuție, ci faptul că ratele lunare de rambursare ale împrumuturilor erau calculate în funcție de cursul de schimb la vânzare al monedei străine practicat de bancă.

72. În concluzie, cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie să fie redactată în mod clar și inteligibil presupune ca clauza referitoare la rambursarea creditului în aceeași monedă să fie înțeleasă de consumator atât pe plan formal și gramatical, cât și în ceea ce privește efectele concrete ale acesteia, în sensul că un consumator mediu, normal informat și suficient de atent și de avizat să poată nu numai să cunoască posibilitatea aprecierii sau a deprecierei monedei străine în care a fost contractat împrumutul, ci și să evalueze consecințele economice, potențial semnificative, ale unei astfel de clauze asupra obligațiilor sale financiare. Această cerință nu poate totuși merge până la impune ca profesionistul să anticipeze evoluții ulterioare imprevizibile, precum cele care caracterizează fluctuațiile cursurilor de schimb ale monedelor în discuție în cauza principală, și să informeze consumatorul cu privire la acestea, precum și ca profesionistul respectiv să își asume consecințele acestora.

Cu privire la prima întrebare: momentul evaluării existenței unui „dezechilibru semnificativ”

73. Instanța de trimitere urmărește să afle dacă „dezechilibrul semnificativ” dintre drepturile și obligațiile părților la contract, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13, trebuie analizat doar prin raportare la situația din momentul încheierii contractului sau dacă se poate ține seama de o evoluție ulterioară încheierii acestui contract, în urma căreia obligațiile financiare ale consumatorului au devenit excesiv de oneroase comparativ cu cele existente în momentul încheierii contractului.

74. Cu titlu introductiv, considerăm oportun să subliniem că, astfel cum reiese din economia Directivei 93/13 și din sistemul de protecție pe care îl prevede, această întrebare are sens doar în cazul în care s-ar concluziona că clauza în discuție nu intră sub incidența articolului 4 alineatul (2) din directiva menționată – pentru motivul că nu privește nici obiectul, nici prețul serviciului sau pentru motivul că nu este exprimată în mod clar și inteligibil – și că aceasta se pretează, așadar, unei examinări pe fond a caracterului abuziv. În caz contrar, această întrebare apare ca fiind lipsită de relevanță.

75. În ipoteza în care Curtea ar fi determinată să furnizeze precizări cu privire la momentul în care trebuie apreciată existența unui „dezechilibru semnificativ” între drepturile și obligațiile părților în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 93/13³³, considerăm că reiese în mod clar atât din modul de redactare a dispozițiilor acestei directive, cât și din natura protecției pe care ea o conferă consumatorului că aprecierea existenței unui astfel de dezechilibru trebuie efectuată în funcție de împrejurările și de informațiile disponibile la data încheierii contractului respectiv.

76. În primul rând, în ceea ce privește modul de redactare a dispozițiilor pertinente ale directivei menționate, potrivit articolului 3 alineatului (1) din aceasta, caracterul abuziv al unei clauze contractuale trebuie apreciat în raport cu existența unui „dezechilibru semnificativ între *drepturile și obligațiile părților care decurg din contract*”. Această dispoziție exclude *a priori* orice raportare la evenimente sau evoluții ulterioare încheierii contractului respectiv.

³² A se vedea Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 74).

³³ A se vedea printre altele Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), și Hotărârea din 16 ianuarie 2014, Constructora Principado (C-226/12, EU:C:2014:10).

77. De asemenea, în conformitate cu articolul 4 alineatul (1) din directiva menționată, „caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în *momentul încheierii contractului*, la toate *circumstanțele care însoțesc încheierea contractului* și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde”³⁴.

78. Dispozițiile amintite indică în mod suficient de clar că aprecierea caracterului abuziv al unei clauze contractuale trebuie efectuată prin raportare la momentul încheierii contractului respectiv.

79. În ceea ce privește, în al doilea rând, obiectivul urmărit de Directiva 93/13, acesta constă în a garanta consumatorului o protecție împotriva includerii de către profesioniști a unor clauze contractuale cu privire la care s-a constatat, având în vedere împrejurările care însoțesc încheierea contractului, precum și celelalte clauze ale acestuia³⁵, că aveau drept rezultat crearea unui dezechilibru semnificativ între părțile la contract. Este important, în acest context, să se verifice dacă profesionistul, acționând în mod corect și echitabil față de consumator, se putea aștepta în mod rezonabil ca acesta din urmă să accepte să încheie contractul³⁶.

80. Deși, în aplicarea Directivei 93/13, este evident că la aprecierea caracterului abuziv al unei clauze – și, prin urmare, a existenței unui dezechilibru semnificativ între părți în detrimentul consumatorului – trebuie să se țină seama de ansamblul împrejurărilor de care profesionistul putea avea cunoștință la încheierea contractului și care erau de natură să influențeze executarea sa ulterioară, această apreciere nu poate depinde în niciun caz de apariția unor evenimente ulterioare încheierii contractului, care sunt independente de voința părților.

81. În opinia noastră, deși trebuie cenzurate, din perspectiva Directivei 93/13, clauzele contractuale care instituie un dezechilibru în favoarea profesionistului, acesta din urmă nu poate fi, în schimb, considerat răspunzător pentru evoluțiile ulterioare încheierii contractului care sunt independente de voința sa. Dacă situația ar fi diferită, nu numai că ar fi impuse în sarcina profesionistului obligații disproportionale, ci ar fi de asemenea compromis principiul securității juridice.

82. În această privință, trebuie să se distingă situația în care o clauză contractuală implică un dezechilibru între părți care nu se manifestă decât în cursul executării contractului de situația în care, deși nu există o clauză abuzivă, obligațiile care revin consumatorului sunt percepute de către acesta, ca urmare a unei modificări a împrejurărilor ulterior încheierii unui contract care este independentă de voința părților, ca fiind mai oneroase.

83. În prima ipoteză, care corespunde în special celei cu care a fost sesizată Curtea în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 21 martie 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), care privea posibilitatea profesionistului de a modifica unilateral, prin includerea unei clauze standard, prețul unei prestări de servicii (furnizare a gazelor naturale), „evoluția ulterioară” contractului în discuție privea efectiv punerea în aplicare a unei clauze contractuale care era de la început abuzivă, deoarece implica un dezechilibru semnificativ între părți.

84. În schimb, a doua ipoteză, și anume cea în care nu există o clauză abuzivă, însă, ca urmare a evoluției împrejurărilor, obligațiile care revin consumatorului sunt percepute de către acesta ca fiind excesive, nu este vizată de protecția conferită de Directiva 93/13³⁷.

³⁴ Sublinierea noastră.

³⁵ A se vedea printre altele Hotărârea din 16 ianuarie 2014, Constructora Principado (C-226/12, EU:C:2014:10, punctul 24 și jurisprudența citată).

³⁶ A se vedea printre altele Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 69).

³⁷ Directiva 93/13 urmărește doar să descurajeze și să sancționeze utilizarea de către profesioniști a clauzelor care implică un dezechilibru semnificativ, iar nu să reglementeze situațiile juridice de „impreviziune”, care pot fi eventual acoperite de dreptul național.

85. Aceasta pare să fie situația clauzei care, în cazul unui contract de împrumut într-o monedă străină, impune ca ratele lunare de rambursare a împrumutului să fie plătite în aceeași monedă și, prin urmare, „impune în sarcina” consumatorului riscul de schimb valutar în cazul devalorizării monedei naționale în raport cu această monedă.

86. Nu reiese că o astfel de clauză implică în sine un dezechilibru. Astfel, se impune să se constate că variația cursului de schimb, care, amintim, poate avea loc atât în sensul aprecierii, cât și în sensul deprecierei, este o împrejurare care nu depinde de voința uneia dintre părțile la contractul de împrumut. Faptul că prestația datorată de împrumutat devine, ca urmare a evoluției cursului de schimb, oneroasă atunci când este convertită în moneda națională nu poate duce la transferul riscului de schimb valutar asupra împrumutătorului.

87. Pe de altă parte, pentru a se constata existența unui dezechilibru semnificativ, ar trebui să se constate o diferență între suma împrumutată și suma rambursată. Or, o astfel de diferență nu există: instituția bancară a împrumutat un anumit număr de unități monetare și este îndreptățită să obțină restituirea aceluiași număr de unități.

88. Cu alte cuvinte, a impune în sarcina consumatorului un risc de schimb valutar nu creează, în sine, un dezechilibru semnificativ, deoarece profesionistul (în speță, banca) nu controlează cursul de schimb care va fi în vigoare ulterior încheierii contractului.

89. Deși existența unui dezechilibru semnificativ trebuie apreciată de asemenea prin raportare la evenimente pe care profesionistul le cunoștea sau putea să le prevadă la momentul încheierii contractului, situația nu poate fi aceeași în ceea ce privește evenimentele care survin, independent de voința părților, în cursul existenței contractului respectiv.

90. În concluzie și în eventualitatea în care s-ar considera necesar să se răspundă la prima întrebare, propunem Curții să răspundă că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că dezechilibrul semnificativ dintre drepturile și obligațiile părților care decurg din contract trebuie apreciat prin raportare la toate împrejurările pe care profesionistul le-ar fi putut anticipa în mod rezonabil la încheierea contractului. În schimb, acest dezechilibru nu poate fi apreciat în funcție de evoluțiile ulterioare încheierii contractului, precum variațiile cursului de schimb, pe care profesionistul nu le putea controla și nu le putea anticipa.

Concluzie

91. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările adresate de Curtea de Apel Oradea (România) după cum urmează:

„1) Articolul 4 alineatul (2) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că revine instanței naționale sarcina de a aprecia, ținând seama de natura, de economia generală și de prevederile contractelor de împrumut în discuție, precum și de contextul juridic și factual în care se înscriu acestea din urmă, dacă clauza în discuție, potrivit căreia creditul trebuie rambursat în aceeași monedă în care a fost acordat, reflectă actele cu putere de lege ale dreptului național în sensul articolului 1 alineatul (2) din această directivă. În caz contrar, instanța națională trebuie să considere că această clauză se circumscrie noțiunii «obiect [principal al] contractului», ceea ce exclude clauza menționată de la examinarea caracterului potențial abuziv. Aceasta poate fi situația în ceea ce privește o clauză cuprinsă într-un contract de împrumut potrivit căreia împrumutatul trebuie să ramburseze suma în aceeași monedă în care a fost acordată.

- 2) Cerința potrivit căreia o clauză contractuală trebuie să fie redactată în mod clar și inteligibil presupune ca clauza referitoare la rambursarea creditului în aceeași monedă să fie înțeleasă de consumator atât pe plan formal și gramatical, cât și în ceea ce privește efectele concrete ale acesteia, în sensul că un consumator mediu, normal informat și suficient de atent și de avizat să poată nu numai să cunoască posibilitatea aprecierii sau a deprecierei monedei străine în care a fost contractat împrumutul, ci și să evalueze consecințele economice, potențial semnificative, ale unei astfel de clauze asupra obligațiilor sale financiare. Această cerință nu poate merge totuși până la a impune ca profesionistul să anticipeze evoluții ulterioare imprevizibile, precum cele care caracterizează fluctuațiile cursurilor de schimb ale monedelor în discuție în cauza principală, și să informeze consumatorul cu privire la acestea, precum și ca profesionistul respectiv să își asume consecințele acestora.
- 3) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că dezechilibrul semnificativ dintre drepturile și obligațiile părților care decurg din contract trebuie apreciat prin raportare la toate împrejurările pe care profesionistul le-ar fi putut anticipa în mod rezonabil la încheierea contractului. În schimb, acest dezechilibru nu poate fi apreciat în funcție de evoluțiile ulterioare încheierii contractului, precum variațiile cursului de schimb, pe care profesionistul nu le putea controla și nu le putea anticipa.”